Народни умотворения изъ Родопитѣ.

I. Народни пѣсни.

а) Български отъ с. Ковачовица, Неврокопско.

Записалъ, **С. Златаревъ**.

1.

Гюрга мома и терзии.

Гюрга мома прѣдлага на терзиитѣ да ѝ ошиятъ сая безъ ножици и игла, и терзиитѣ склоняватъ, ако пъкъ Гюрга имъ замѣси чиста погача, брашното безъ сито да отсѣе, безъ вода да я замѣси и безъ огънь да я опече. Съ помощьта Божия Гюрга сполучва: Богъ изпратилъ силенъ вѣтъръ — отсѣла брашното; ситна росица—замѣсила погачата, и жежкю слънце— изпекла погачата.

Шѝйте^{а} ми, кро́йте^{а}, те^{а}рзѝе^{а},
И на мен' саіа(1) ошѝйте^{а},
Бе^{а}с нòжици ми іа скрòйте^{а},
Бе^{а}с ѝгла ми іа сбòдите^{а}.
Те^{а}арзѝе^{а} вѐліат, гувòріат:
— Гу̀рге^{а} ле^{а}, Гу̀рге^{а} г'узе^{а}ли́м,(2),
За̀ме^{а}си чи́сту пуга̀че^{а}(3),
Бе^{а}с сѝту брашнòту о́тсіай,
Бе^{а}с вòда ми іа за̀ме^{а}си,
Бе^{а}с òган' ми іа ѝспечи.
Г,у́рге^{а} са Бо́гу пумòли:

— Бо̀жеа леа, мѝли Бо̀жеа леа,
За̀дуй ми сѝлни віатрувеа,
Да си брашно̀ту утсіа̀іа;
За̀леати(4) сѝтна русѝца,
Да си пуга̀чеа за̀меасеа;
Огреай ми іа̀сну слъанчицеа,
Да си пуга̀чеа ѝспеачеа!
Заду̀ ми сѝлни віа̀трувеа,
Та си брашно̀ту утсіа̀іа;
Залеатіа̀ сѝтна русѝца,
Та си пуга́чеа заміа̀си;
Угріа̀ ми іа̀сну слъанчицеа,
Та си пуга̀чеа испѐчеа,
И на теарзѝеа гуво̀ри:
— Теарзѝеа, уста̀-башѝеа,
Чѝсти пуга́чеа испѐкух.

Слушана отъ Илинка Ат. Балтакова, 1903 год.

2.

Момина срѣща съ лудо младо.

Мома се връща отъ лозето съ грозде въ „фотата“ и съ китки—цвѣтя на главата. Срѣща я лудо младо и ѝ иска отъ гроздето и китките, но тя му отказва, че майка ѝ ги я броила.

Мума̀ ѝдеа уть лозѐату,
Гро́здеа носи въаф фо̀тата(5),
Съас три кѝт'ки на глава̀та:
Пъарвата еа стра̀тулува,
Фто̀рата еа бусѝлеакува,
Трѐтата еа нѐвеанова.
Та іа сре́шна лу̀ду—мла̀ду,
То ѝ ве́ли и гуво̀ри;
— Марѝ мо̀меа, ма̀лка мо̀меа,
Дай на мѐнеа ут кѝт'китеа,
Уть кѝт'китеа бареам сръакчеа(6),
Ут гро̀здеату ба̀реам гро̀зчеа!
Мума̀ вѐли, іотгува̀реа:
— А брѐ лу́ду, та брѐ мла̀ду,
Ма́йка ги іа преабруѝла,

На кит'китеа сръакчеатата,
На грòздеату грòзчеатата.

Слушана отъ сѫщата.

3.

Бащина Любовь.

Бащата не се рѣшава да даде дъщеря си, макаръ съ рискъ и всичкия си имотъ да изгуби.

Іòй Не́деа, Не́деа, тіа́ткуву че́ду,
Тіа́тку ти ѝма дѐвеат' двигва̀реа,(7)
Де́веат' двигва̀реа біа̀ли вòлувеа,
Си́чки ги да̀ва, тѐбеа неа да̀ва.
Іòй Не́деа, Не́деа, тіа̀ткуву чѐду,
Тіа̀ткути ти ѝма гуліа̀ма нѝва,
Гуліа̀ма нѝва дѐвеат' д'ул'у̀ма,
Пусѐата еа біа̀ла пшеани̇́ца,
Біа́ла пшеани́ца сѐ ку̀троли̇ца,(8)
Ни̇̀вата да́ва, тѐбеа не да̀ва.

Слушана отъ сѫщата.

4.

Момина обичь къмъ родния край.

Момъкъ прѣдлага на любовницата си да напустнатъ родното си мѣсто и отидатъ тамъ, дѣто чума не върлува и гробе нѣма, обаче тя не се рѣшава да остави хубавото си и родовито отечество.

Ги̇̀неа, калън(9) Ги̇̀неа,
Айда и̇̀деам, Ги̇̀неа,
Дѐту чу̀ма ніа̀ма,
Дѐту грòбеа ніа̀ма.
Теа му вѐли, іутгува̀реа:
— А бре́ лу̀ду, та брѐ мла̀ду,
Как да устàвим на̀шеа зѐмеа,
На̀шеа зѐмеа тупикиеа:(10)
Пу дваш в гуди̇̀ната
Куси̇̀м и сби̇̀рамеа:

Пу дваш в гудѝната
Жъанеам и въаршѐмеа;
Пу дваш в гудѝната
Пчѐлитеа руѝмеа;
Пу дваш в гудѝната
Мѐт сбѝрамеа.

Слушана ота сжщата.

б) Помашки пѣсни отъ с. Сафтъще, Рупчоско

Записалъ А. Шулговски.

1.

Тжга на затворникъ къмъ сѣмейно огнище.

Мехметъ попада вадъ Шаръ планина въ деветь годишенъ затворъ. Въ тжгата си къмъ родна земя и сѣмейно огнище той се моли на планината да се снижи и види своитѣ домашни. Послушва го планината, и Мехметь вижда и се научава, че дѣчицата му порасняли, едното пита за баща си, а другото за майка си, която била починала.

Сеагà ми стàнват дѐвеат' гудѝни,
Меахмѐт' ми леажѝ ф т'ъавна теавнѝца,
Хѐм си ми леажѝ, леажѝ и плачеа:
— Та пòснисни(11) са, Шѐар-плàнину,
Да си ми вѝдеаа нáшеана зѐмеа,
Нàшеана зѐмеа, стàрана мàкеа,
Пъарвуну л'ўбеа с дрѐб'ни деачѝнки!
Пуснѝсна си са Шѐар-плáнина,
Меахмѐт' си вѝдеа тiàхнана зѐмеа,
И си ми вѝдеа стàрана мàкеа,
На двор сеадiàшеа, ф рòаки дарж'àшеа,
Ф рòаки дарж'àшеа ду двѐнеа деацà,
Еаднòну дiàтеа си еа пѝташеа:
— Iòх леа леа, бàбу,(12) дѐ ми еа бòбу?
Пак си му бáба òкулну(13) кàвва:
— Твòеан еа бòбу ф чўздана зѐмеа,
Ф чўздана зѐмеа, ф т'ъавна теавнѝце.
Жѐнцкуну дiàтеа жàлну пѝташе:

— Де ми е^{а}, ба̀бу, мо̀е^{а}на ма̀ке^{а}?
— Тво̀е^{а} е^{а} ма̀ке^{а} ф чо̀рнана мѐме^{а}.

Слушана отъ Мехмедъ Брамалиевъ,

2.

Прѣдсмъртна тѫга и желание на залюбена мома.

Момъкъ праща сестра си да споходи болното му любе. Тя отива и донася на брата си прѣдсмъртното желание на любовницата му, което е било той да ѝ загради градинката (гробътъ), дѣдо ѝ да постави надгробнитѣ камъни, баба ѝ да ѝ прави поменъ, а леля ѝ ѝ да насади на гроба цвѣтя.

Нафиве́^{а}, сестру Назифѐ^{а},
Е^{а}лай та а̀гу[14] прувóди:
Л’у̀бе^{а}ну ми е^{а} бóл’ничк’у,
Л’у̀бе^{а}ну ми да іуби̇дищ,[15]
И да гу. се̇стру, пупи̇таш,
Како̀^{а}ф пце^{а} у́кус[16] да и̇ще^{а}.
— Хо̀дих ми, а̀гу, пупи̇тах.
То ми е^{а} ѐ^{а}це^{а} бóл’ничк’у,
Т’ъ^{а}нка бе^{а} сна̀шке^{а} пре^{а}кри̇лу
С мо̀мцкуну біа̀лу ха̀лище^{а};[17]
Біа̀лу бе^{а} ли̇цеа зави̇лу
С мо̀мцкана біа̀ла махрамо̀^{а},[18]
И си ми ре́че^{а}, а̀гу л’о:
„Но̀си ми се^{а}ліа̀м л’у̀бе^{а} му,
Гради́нке^{а} да ми дугради̇;
Нóси ми се^{а}ліа̀м діа̀ду му,
Ка̀ме^{а}не^{а} да ми пуби̇е^{а};
Но̀си ми се^{а}ліа́м ана̀йки,[19]
Ф че^{а}твóртак да ма спуми́на;[20]
Че^{а} но̀си се^{а}ліа́м ле́ли ми,
Ки̇чица да ми насади̇,
Уд врит’ кит’кине^{а} пу страчо̀^{а}к
Ут баш зумба̀кан два стро^{а}ка“.

Слушана отъ сѫщия.

Рѣчникъ съ обснителни бѣлѣжки върху нѣкои думи и изрази въ народнитѣ умотворения.

1. **Саіа̀**, сжщ. ж р. връхна женска дреха отъ носията на българкитѣ въ Неврокопско.

2. **Г'узелйм**, отъ турската дума *гюзелъ*, красиво на на гледъ, прилично, нѣщо извънредно хубаво. Срѣща се много често въ Родопскитѣ пѣсни.

3. **Пуга̀че**[а], сжщ. ж. р. пита, домашенъ хлѣбъ, печенъ подъ връшникъ.

4. **За̀ле**[а]**ти**, гл. завалѣ дъждъ, роса, снѣгъ. Думата вали въ Родопитѣ е *леатѝ* и *литѝ*. **Литишлѝво вре**[а]**ме**[а], дъждовно врѣме.

5. **Фо̀та**, сжщ. ж. р. прѣстилка.

6. **Сръ**[а]**к-че**[а], сжщ. ср. умал. форма. *Строак* Ахжчелеб. клонче отъ какво и да е малко растение.

7. **Дзигва̀р-е**[а], сжщ. м. р. чифтъ, двойка. Чифтъ волове, значи двойка еднаква волове.

8. **Ку́трулица**, сжщ. ж. р. качество добро пшеница.

9. **Калън**, тур. дума, употрѣбителна въ Родопитѣ за означаване стройно, красиво и високо тѣло.

10. **Тупикие́**[а], прил. ж. р. отъ *топику*, питомно, облагородено нѣщо. **То̀пики л'у́д'е**[а], възпитани, благородни хора.

11. **По̀снисни**, отъ снишава, глаг. да се посниши, да спадне надолу.

12. **Бо̀бУ**, сжщ. м. р. помашко име на баща, татко.

13. **Окулну**, нар. съ заобикалки, не направо, за да не се досѣти.

14. **Агу**, сжщ. помашко име къмъ по-голѣмъ братъ, браточедъ и познайникъ.

15. **Іобѝдишо**, глаг. споходи, пасѣти.

16. **Укус**, сжщ. единъ видъ закуска. На болникъ носятъ нѣщо за ядене. Обикновенъ обичай въ Родопитѣ при посѣщаване болникъ, родилка и пр.

17. **Ха́лище**[а], сжщ. домашна покривка или постелка отъ вълна и козина. Козякъ, черга.

18. **Махрамо̀**[а], сжщ. бѣла кърпа домашна, която и българки, и помакини носятъ на главитѣ си.

19. **Ана̀йка**, същ. помашко име на майка и баба.
20. **Спумѝна**, глаг. поменъ. У помацитѣ е обичай за умрѣлитѣ да правятъ поменъ въ четвъртъчнитѣ дни.

Прѣкорни и родови имена изъ Родопитѣ.

Записалъ, **Ст. Н. Шишковъ.**

1 Бѐчувци,
2 Бѐчкувци,
3 Бе^{а}шѝрци,
4 Бичо̀кувци,
5 Бялаба̀нци
6 Бѐ^{а}лкувци,
7 Бубута̀нци,
8 Бакла̀рци
9 Балса́кувци,
10 Буба̀чіувци,
11 Бу̀ндувци,
12 Буву́кувцп,
13 Буіу̀кувци,
14 Бу̀хувци,
15 Бе^{а}ле^{а}но́вувци,
16 Бал'жѝйци,
17 Бо̀вувци,
18 Бо̀^{а}рн'увци,
19 Буружѝйци,
20 Бата̀лци,
21 Бѝч'увци,
22 Бустанжѝйци,
23 Бурна̀рци,
24 Бакѝіуви,
25 Бал'жѝйци,
26 Бумбашѝрци,
27 Бо̀с'увци,
28 Бурала̀нци,
29 Батѝнуви,
30 Бувала́нци,
3 Вѐ^{а}гувци,
32 Ва̀клувци,
33 Во̀^{а}ргувци,
34 Ву̀ліувци,
35 Вре^{а}те^{а}на̀рци,
36 Ву̀л'жіувци,
37 Вѝдрувци.,
38 Во́л'чіувци,
39 Во́^{а}л'кинци,
40 Во̀^{а}гліувци,

41 Гурѐ^{а}лци,
42 Гулумѐ^{а}хувци,
43 Гу̀гинци,
44 Гнѝдіувци,
45 Гайда̀рци,
46 Га̀щіувци,
47 Го̀^{а}зіувци,
48 Главѝнкувци,
49 Гѝвіувци,
50 Га́нинци,
51 Ганчѐ^{а}рци,
52 Г'у̀линци,
53 Го̀лфалци,

54 Дліо̀^{а}гувци,
55 Ду́кинци,
56 Ду̀ніувци,
57 Да́ндарувци,
58 Да̀лувци,

59 Деᵃмѝріувци,
60 Дра̀малийци,
61 Дука̀тіувци,

62 Жу̀брувци,
63 Жу́рувци,
64 Жѐгл'увци,
65 Ж'у̀н'ж'увци,
66 Жѝп'ж'увци,
67 Жигдшувци,
68 Жубрайлци,
69 Жувеᵃлѐкувци,

70 Забу̀рци,
71 Зд̀ᵃбл'увци,
72 Зу̀рл'увци,
73 Зурла̀нци,
74 Забѝлци,
75 Зу̀динци,

76 Ихтѐᵃрци,
77 Има̀мци,
78 Илчувци,
79 Илѐᵃмци,
80 Итинци,
81 Ипинци,

82 Кисѝмци,
83 Ку̀кеᵃрувци,
84 Кара̀пипѐрци,
85 Капита̀нци,
86 Кеᵃркѐл'уви,
87 Кужеᵃба̀шувци,
88 Куту́пувци,
89 Ко́ткинци,
90 Ку̀р'увци,
91 Кафеᵃжѝ'уви,
92 Кабадд̀зувци,
93 Кацàрци,
94 Каракàшувци,
95 Кара̀геᵃву̀рци,
96 Кд̀ᵃкувци,
97 К'д̀ржупанци,
98 Кривушѐᵃпкувци,
99 Камба̀рци,
100 Камбу̀рци,
101 Куку́л'уви,
102 Кутрѐᵃвци,
103 Куку̀д'увци,
104 Камѝтувци,
105 Каражд̀вци,
106 Кѐл'увци,
107 Кеᵃлѐшувци,
108 Каса̀бажеᵃкувци,
109 Кеᵃна̀нци,
110 Ка́л'чувци,
111 Кис'двц,
112 Ку̀цувци,
113 Калву̀нци,
114 Кабаса́нци,
115 Кадѝйкувци,
116 Кѐᵃкувци,
117 Кула̀кувци,
118 Каръшувци,
119 Кеᵃфѝлци,
120 Ко́ᵃс'увци,
121 Лѐл'кувци,
123 Л'д̀ᵃщ'увци,
123 Леᵃйлѐкувци,
124 Лу̀пи'увци.
125 Л'ул'у́кувци,

126 Макрѐлци,
127 Ма̀ринци,
128 Мил'д̀нувци,
129 Меᵃра̀кувци,
130 Мѐкеᵃровци,
131 Мачо́нци,
132 Му̀нкувци,
133 Милко̀тци,

134 Мусо̀вци,
135 Мусо̀ви,
136 Мада̀нкуви,
137 Михта́рци,
138 Му̀н'д'увци,
139 Мажѐᵃрци,
140 Меᵃчка̀рци,
141 Мулло̀вци,
142 Марудѝлци,

143 На̀йд'увци,
143 Нѝкувци,
144 Нѝчувци,

146 Пеᵃрпеᵃрѝйци,
147 Пеᵃпеᵃла̀нци,
148 Пѐпалци,
149 Паспа̀лци,
150 Пеᵃхл'ува̀нци,
151 Пир'ѐпци,
152 Пиро̀нкувци,
153 Папрати́лци,
154 Пѝкл'увци,
155 Пуѝдувци,
156 Пичо̀нци,
157 Палама̀рци,
158 Пара̀скувци,
159 Парма̀куви,
160 Парапѝт'ци,
161 Панчѐᵃрци,
162 П'о̀ачувци,
163 Пипи́нци,
164 Палага́чувци,
165 Па̀пардовци,
166 Пачѝлци,
167 Пѝкувци,
168 По́ср'увци,
169 Пару́н'уви,
170 По̀ᵃн'увци,
171 Пичу́рци,
172 По̀ᵃл'шувци,
173 Пичка̀рци,
174 Па̀н'д'увци,
175 Паспа̀лци,

176 Ра̀йдувци,
177 Радѝкувци,
178 Ру̀мнвци,
179 Ро̀шеᵃвци,
180 Ру̀сувци,
181 Ру̀жинци,
182 Ра̀динци.
183 Сина̀пци,
184 Сбѝркувци,
185 Сира́кувци,
186 Сарѝйци,
187 Сѐрт'увци,
188 Ска̀кувци,
189 Сѐндувци,
190 Сърбувци
191 Страку́н'увци,
192 Сабру́т'увци,
193 Стро̀нгеᵃлци,
194 Су̀рувци,
195 Сули́важиийци,
196 Сеᵃйрѐкувци,
197 Ту̀пувци,
198 Ту̀рналийци,
199 Тикла̀р'уви,
200 Тѝрулци,
201 Турма̀нци,
202 Трахана̀рци,
203 Теᵃржѐᵃнци,
204 Теᵃрвѝіуви,
205 Тиква̀рци,

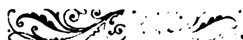
206 Узу̀нци,
207 Ужѐᵃкувци,
208 Ушувци,

209 Хȕпчувци,
210 Хубȁнкувци,
211 Хȕіувци,
212 Хи́трувци,
213 Хȁрбалийци,

214 Фѐр'увци,
215 Фȍр'увци
216 Фȕт'увци,

217 Царвулȁнци,

218 Че^{а}трȍкувци,
219 Че^{а}рпȍкувци,
220 Чѝпувци,
221 Чилѝк'увци,
222 Чѝчувци,
223 Чилингѝр'увци,
224 Чȕрувци,
225 Чȍ^{а}рнуцви,
226 Че^{а}пкȍ^{а}нци,
227 Чѝлувци,
228 Чи́нувци,
229 Чучура́нци,
230 Чѐ^{а}н'увци,
231 Че^{а}шѝтци,
232 Чȍнгарци,
233 Че^{а}кърци,
234 Че^{а}кȍ^{а}рувци,
235 Чȕ^{а}ре^{а}нци,
236 Чȍ^{а}рниıвци,
237 Шѝіувци,
238 Ше́н'увци,
239 Шо́пци,
240 Штѝнкувци,
241 Штȍ^{а}рбувци,
242 Шȍкувци,
243 Ше^{а}патнȁкувци,
244 Ше^{а}лапȁт'увıı,
245 Шѝкл'увци,
246 Шукѐ^{а}рци,
247 Бȕт'увци,
248 Рȍйн'увци,
249 Рѐме^{а}нци,
250 Дармȍн'увıı,
251 Дишлийци.[1]

[1]) Въ изброенитѣ по-горѣ прѣкорни и родови имена не сѫ отбѣлѣзвани по-отдѣлно помашкитѣ и българскитѣ, защото сѫ общи: каквито има у българитѣ, сѫщитѣ се срѣщатъ и у помацитѣ и обратно. Разлика никаква нѣма нито въ суфикситѣ имъ Едно и сѫщо родово име ще срѣщнете въ нѣколко села и помашки, и български. Освѣнъ това много родови имена, произлѣзли отъ известни собствени имена изоставихме, освѣнъ тѣзи отъ тѣхъ, които иматъ известно етимоложко сформиране.

Бѣл. редакцията.